

MAHALLA SAHNASIDA MADANIYAT: IJTIMOIIY O'ZGARISHLAR KUCHI

Sabirbaeva Ayjarıq Qayıpbergen qızı

Ózbekston davlat sanat va maniyat instituti Nukus filiali talabasi

Ilimiy rahbar: Abatova Gúlnaz Maksetbaevna.

Ózbekiston davlat sanat va madaniyat instituti Nókis filali assistent o'qituvchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqola mahalla institutining zamonaviy ijtimoiy o'zgarishlardagi rolini madaniy sahna sifatida tahlil qiladi. Muallif mahallani madaniy xotira va ijtimoiy dinamikani mujassamlashtiruvchi makon sifatida talqin etadi hamda uni ijtimoiy o'zgarishlarning markaziy kuchi sifatida ko'rsatadi. Urbanizatsiya, raqamli madaniyat va modernizatsiya kontekstida mahallaning transformatsiyasi, o'zgaruvchanlik darajasi va bardoshliligi tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: Mahalla, madaniyat, ijtimoiy o'zgarish, urbanizatsiya, an'ana, transformatsiya, jamiyat, ijtimoiy institut, xotira, zamonaviylik

Аннотация: Данная статья посвящена анализу роли института махалли в условиях современных социальных трансформаций, рассматривая махаллю как культурную сцену. Автор интерпретирует махаллю как пространство, воплощающее культурную память и социальную динамику, а также акцентирует внимание на её значении как ключевой движущей силы социальных изменений. В статье проанализированы процессы трансформации махалли в контексте урбанизации, цифровой культуры и модернизации, а также рассмотрены её адаптивность, устойчивость и степень изменчивости в условиях современной реальности.

Ключевые слова: махалля, культура, социальные изменения, урбанизация, традиция, трансформация, общество, социальный институт, память, современность

Abstract: This article analyzes the role of the mahalla institution in the context of contemporary social transformations, viewing the mahalla as a cultural stage. The author interprets the mahalla as a space that embodies both cultural memory and social dynamics, highlighting its function as a central driving force of societal change. The study examines the transformation of the mahalla in the context of urbanization, digital culture, and modernization, focusing on its adaptability, resilience, and degree of change in modern realities.

Keywords: Mahalla, culture, social change, urbanization, tradition, transformation, society, social institution, memory, modernity

Kirish. Mahalla – bu insonning hayotga ilk ko‘z ochgan, jamiyat bilan tanishgan, qadriyatlarni o‘rgangan va hayot falsafasini shakllantirgan birinchi sahnasidir. Mahalla o‘zbek xalqi madaniyatining o‘zak institutlaridan biri bo‘lib, u faqat hududiy yoki boshqaruv birligi emas, balki ijtimoiy ong va madaniy xotiraning jamlangan shaklidir. Shu sababdan, mahallani biz “madaniyat sahnasi” deb ta’riflashimiz mumkin. Har bir mahallada hayot teatri o‘ynaladi – bu yerda to‘ylar, janazalar, bolalar o‘yini, keksa nasihatlari, yoshlar orzusi, ayollar yondashuvi va erkaklar qadami o‘zaro chirmashgan. Mahalla – bu doimiy harakatdagi ijtimoiy va madaniy muvozanat tizimi.

Bugungi kunda modernizatsiya, urbanizatsiya va raqamli inqiloblar mahalla institutini ham qayta shakllantirmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar orqali shakllanayotgan virtual mahalla ruhi, ilgari og‘zaki an’ana bilan uzatilgan qadriyatlar endi algoritmlar va sun’iy intellekt orqali kodlanmoqda. Lekin bu o‘zgarishlar mahallaning mohiyatini yo‘qotmayapti – balki uni yangi sathga ko‘tarib, uning o‘zgarishlarga bardosh beruvchi, moslashuvchan va zamonaviylikni qamrab oluvchi quvvatini namoyon qilmoqda.

Mahallaning ijtimoiy o‘zgarishlardagi kuchi avvalo uning ko‘rinmas ijtimoiy tarmog‘ida – ishonch, qarindoshlik, birdamlik va urf-odatlar tizimida mujassam. Shu sababli, mahalla jamiyatdagi har qanday o‘zgarishning ildizida turadi. Yangi g‘oyalar, yangicha turmush tarzlari aynan mahalla orqali sinovdan o‘tadi. Yangi urf, kiyinish madaniyati, tilga kirayotgan so‘zlar, hatto internet odoblari ham avvalo mahalla muhitida qabul qilinadi yoki rad etiladi. Mahalla – bu o‘zgarishlar filtridir. U faqat an’anani saqlovchi emas, balki o‘zgarishni boshqaruvchi institutdir.

Shuningdek, mahalla orqali insonlar bir-biri bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqotda bo‘lib, zamonaviy atomizatsiyalashayotgan jamiyatda ham jamoaviylik ruhini saqlab qolmoqda. Ko‘chadagi bir to‘y, hashardagi hamkorlik, mahalladagi jamoa yig‘ilishlari – bularning barchasi jamiyatning “ijtimoiy yuragi” bo‘lgan mahalla orqali madaniyatni yashatmoqda.

Bugun “mahalla sahnasida” yangi aktyorlar – yoshlar, ayollar, nodavlat tashkilotlar, bloggerlar, hatto “ko‘cha jurnallari” ham ishtirok etmoqda. Ularning har biri bu sahnada o‘z rolini ijro etmoqda. Ular orqali jamiyat o‘zini ko‘radi, o‘zini tanlaydi va o‘zini o‘zgartiradi. Mahalla endi nafaqat xotira, balki istiqbol hamdir. Mahalla sahnasidagi har bir harakat, ijtimoiy o‘zgarishning boshlanish nuqtasidir. Shu jihatdan, mahallani o‘rganish – bu faqat antropologik yoki sotsiologik izlanish emas, balki kelajak jamiyatining qanday shakllanishini tushunishning eng muhim kalitidir.

Fikr va takliflar. Birinchidan, mahallaning ijtimoiy-madaniy resurslarini chuqur o‘rganish va ularni zamonaviy ehtiyojlarga moslashtirish zarur. Bu orqali mahallaning o‘zgaruvchan sharoitdagi barqarorligini ta’minlash mumkin.

Ikkinchidan, mahalla yetakchilarini faqat ma’muriy emas, balki madaniy lider sifatida tayyorlash, ularni ijtimoiy innovatsiyalar va zamonaviy texnologiyalar bilan ishlashga o‘rgatish lozim.

Uchinchidan, har bir mahallada yoshlar uchun madaniy markazlar, raqamli kutubxonalar, mahalla tarixini aks ettiruvchi virtual muzeylar tashkil qilish foydalidir. Bu vositalar orqali madaniy xotira saqlanadi va yangi avlodga yetkaziladi.

To'rtinchidan, davlat siyosatida mahalla faqat boshqaruv bo'g'ini sifatida emas, balki strategik madaniyat siyosatining markazi sifatida e'tirof etilishi kerak. Chunki har qanday yangilik avvalo mahalla tomonidan qabul qilinadi yoki rad etiladi.

Beshinchidan, mahalla hayotini ilmiy tadqiq qilishga e'tibor kuchaytirilishi, uning zamonaviy ijtimoiy institut sifatidagi roli mustahkamlanishi lozim. Bu ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa: Mahalla – bu jamiyatning madaniy kodlarini saqlovchi, ularni avloddan avlodga yetkazuvchi va ijtimoiy o'zgarishlarga moslab qayta ishlab beruvchi noyob makondir. U faqat an'anaviy marosimlar manzili emas, balki zamonaviy g'oya va qadriyatlar sinovdan o'tadigan sahnadir. Mahalla orqali insonlar o'zaro ishonch, birdamlik, madaniy xotira va ijtimoiy ongni shakllantiradi. Shuning uchun ham mahalla ijtimoiy o'zgarishlarning boshlang'ich nuqtasi, o'ziga xos madaniy vositachidir. Uning kuchi – jamoatchilik nazorati, og'zaki an'ana, qadriyatlar barqarorligi va o'zgarishlarga moslashuvchanligidadir. Mahalla bor joyda madaniyat yashaydi, madaniyat yashagan joyda esa jamiyat barqaror rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jo'rayev, M. *O'zbekiston mahallalari: ijtimoiy institut sifatida shakllanishi va rivojlanishi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.
2. Yusupov, E. *Mahalla va an'ana: ijtimoiy institutning tarixiy ildizlari*. – Toshkent: Fan, 2014.
3. G'afurov, B. *Madaniyat va ijtimoiy taraqqiyot*. – Toshkent: Ma'naviyat, 2009.
4. Toshmatov, M. *Mahalla institutining huquqiy asoslari va ijtimoiy roli*. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar, 2012.
5. Qodirov, R. *Mahalla – jamiyat tayanchi*. – Toshkent: Adolat, 2015.
6. G'aniyeva, N. *An'anaviylik va zamonaviylik: o'zbek jamiyatidagi o'zgarishlar dinamikasi*. – Toshkent: Ijtimoiy fanlar, 2020.
7. Sultonova, D. *Mahalla va madaniy meros: tarixiy-madaniy yondashuv*. – Toshkent: Akademnashr, 2018.
8. Abdug'aniyev, A. *Mahallaning ma'naviy asoslari va yoshlar tarbiyasidagi o'rni*. – Toshkent: Barkamol avlod, 2016.
9. Xolmatov, Sh. *O'zbekiston jamiyatida mahalla va ijtimoiy nazorat*. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.

10. Matyoqubov, O. *Madaniyatshunoslik asoslari*. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2013.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi. *Mahalla tizimi va fuqarolik jamiyati: o‘quv qo‘llanma*. – Toshkent, 2020.
12. Rasulov, D. *Ijtimoiy o‘zgarishlar va madaniyat transformatsiyasi*. – Toshkent: Ma’rifat, 2019.
13. Qayumova, Z. *Mahalla institutining modernizatsiyasi: dolzarb masalalar va istiqbollar*. – Toshkent: Ilm ziyo, 2022.
14. Abdullayev, A. *Fuqarolik jamiyati va mahalla: ijtimoiy faollik omili sifatida*.

